

**ԹՈՒՐԳԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՁ**

Ալեքսանդր Սաֆարյան¹ Անուշիկ Մարտիրոսյան²
Սիրանույշ Գալշոյան³
ԵՊՀ

DOI:10.46991/jos.2023.23.1.081

Հոդվածում քննության են առնվում տարբեր ժամանակաշրջաններում հայաստանյան բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում թուրքական գրականության դասավանդման մեթոդաբանության հիմնահարցերը, մասնավորապես՝ տարբեր դարաշրջանների թուրք գրողների ստեղծագործությունների գաղափարախոսական հրամայականները, դրանց պատմական միջավայրը, լեզվամշակութային նրբերանգները բացահայտելու անհրաժեշտությունը: Շեշտվում է թուրքալեզու սուֆիական գրականությունը վերլուծելու սովետական շրջանի «կլիշեները» հաղթահարելու կարևորությունը: Ամփոփ ներկայացվում են նաև վերջին երեսուն տարում հայ թուրքագետ-գրականագետների գիտական և մեթոդական հրապարակումները, հատկապես պրոֆ. Ռ. Մելքոնյանի «Թուրքական գրականության պատմություն (XX դարի 20-ական թթ.-XXI դարի սկիզբ)» ձեռքբերում-դասագիրքը: Բացի այդ՝ հոդվածում անդրադարձ է կատարվում նաև թուրքերեն լեզվի և թյուրքական լեզուների պատմության ուսուցման մեջ դասական չափածո և արձակ ստեղծագործությունների կիրառման խնդիրներին:

Բանալի բառեր - թուրքական գրականություն, մեթոդաբանություն, դասավանդում, ինտերակտիվություն, ընկալունակություն, բարդ տեքստեր, հաղորդակցություն, կոգնիտիվ դիսոնանս, գեղարվեստական գրականություն

¹Ալեքսանդր Սաֆարյանը ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի թյուրքագիտության ամբիոնի վարիչն է, պատմական գիտությունների թեկնածու, պրոֆեսոր, էլ. փոստ՝ alexander-safarian@ysu.am, ORCID: 0009-0006-2250-4877

²Անուշիկ Մարտիրոսյանը ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի թյուրքագիտության ամբիոնի ասիստենտ է, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, էլ. փոստ՝ anushik.martirosyan@ysu.am, ORCID: 0009-0009-7774-5223

³Սիրանույշ Գալշոյանը ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի թյուրքագիտության ամբիոնի ասիստենտ է, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, էլ. փոստ՝ siranuysh.galshoyan@ysu.am ORCID 0009-0003-9495-1471

Հայ-թյուրքական պատմաքաղաքական, լեզվական ու մշակութային առնչությունները բազմադարյան պատմություն ունեն: Թեև թուրքերենի և թուրք գրականության դասավանդումը Խորհրդային Հայաստանում սկսվել է 1940-ական թթ.⁴ հայ հեղինակների անդրադարձները թյուրքական գրականության ու բանահյուսության հիմնահարցերին անհամեմատ հին պատմություն ունեն: Թուրք գրականությունը ԵՊՀ բանասիրական, այնուհետև արևելագիտության ֆակուլտետներում տասնամյակներ շարունակ դասավանդվել է նախկին ԽՍՀՄ առաջատար գիտակրթական կենտրոններում ստեղծված (ռուսերեն) դասագրքերով ու ձեռնարկներով. հիշարժան է վաստակաշատ մոսկովյան գրականագետ – թյուրքագետ Ի. Վ. Բորովինայի և Մ. Վ. Լոմոնոսովի անվան Մոսկվայի պետական համալսարանի Ասիայի և Աֆրիկայի ինստիտուտում դասավանդող նրա գործընկերների համագործակցության արդյունքում ստեղծված՝ արևելյան գրականության դասագրքերի շարքը⁵:

ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի բազմամյա դեկան և թյուրքագիտության ամբիոնի հիմնադիր վարիչ, պրոֆեսոր Մերի Քոչարի (1936-1994 թթ.) գրչին է պատկանում Թանգիմաթի դարաշրջանի գրականության մասին մի ուշագրավ հոդված, որը հայաստանյան իրականության մեջ թուրք գրականության սկադեմիական մակարդակով քննության առաջին հրապարակումն էր⁵:

⁴ *Литература Востока в средние века* (Москва: Изд. Моск. ун-та, 1970), *Литература Востока в новое время* (Москва: Изд. Моск. ун-та, 1975), *Литература Востока в новейшее время* (Москва: Изд. Моск. ун-та, 1977).

⁵ Մերի Քոչար, «Թանգիմաթի շրջանի թուրք գրականության մի քանի հարցերի շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, պրակ 1-2 (1983), 168-171: Շեշտենք, որ հույժ արժեքավոր են պրոֆ. Մերի Քոչարի թե՛ լեզվաբանական ու գրականագիտական, թե՛ պատմագիտական հրապարակումները: Մանրամասն տե՛ս Գուրգեն Մելիքյան, Ալեքսանդր Սաֆարյան, «Պրոֆեսոր Մ. Հ. Քոչարի կյանքի ու

Նախկին ԽՍՀՄ փլուզումից հետո սրությամբ հառնեց թուրքական ու թյուրքալեզու այլ ժողովուրդների գրականության պատմության՝ հայաստանցի ուսանողներին դասավանդման մեթոդաբանական հարցերի լուսաբանման, հայերեն դասագրքերի և ձեռնարկների ստեղծման հրամայականը:

Վերջին երեք տասնամյակի ընթացքում ԵՊՀ թուրքագիտության (վերակազմավորումից հետո՝ թյուրքագիտության) ամբիոնի դասախոսների և հայագիտական հետազոտությունների հայ-օսմանական առնչությունների բաժնի գիտաշխատողների կողմից հրատարակվել են մի շարք մենագրություններ ու գիտական հոդվածներ, մեթոդական հրապարակումներ⁶, միջազգային գիտաժողովներում ներկայացվել են գեկուցումներ՝ նվիրված թուրքական (օսմանական), թուրքմենական, դազախական, ադրբեջանական գրականության պատմության, հայ-թյուրքական լեզվական ու պատմամշակութային առնչությունների, միջնադարյան արևելաքրիստոնեական ու սուֆիական գրականության համեմատական-տիպաբանական ուսումնասիրության տարաբնույթ հիմնահարցերին⁷:

գիտամանկավարժական գործունեության մասին», *Արևելագիտական ժողովածու*, հ. 5 (2004), 3-7:

⁶ Ալեքսանդր Սաֆարյան, Լուսինե Սահակյան, Սիրանույշ Գալշոյան, «Թուրք գրականության պատմության դասընթացի» ծրագիր (ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի բակալավրիատի 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ կուրսերի համար) (Երևան, 2007), Արամ Սիմոնյան, Ալեքսանդր Սաֆարյան, «Об изучении вопросов тюркской филологии в Армении», *Актуальные вопросы отечественной и зарубежной иранистики* (2015), 244-249, Ալեքսանդր Սաֆարյան, Զալգաս Ադիլբաев, «Об армяно-казахских культурных связях и научном сотрудничестве между Арменией и Казахстаном», *Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева*, №1 (2016), 113-118, Արամ Սիմոնյան, Ալեքսանդր Սաֆարյան, «Об армяно-туркменских культурных связях и научно-образовательном сотрудничестве между Арменией и Туркменистаном», *Հայագիտության հարցեր*, թիվ 1(16) (2019), 226-235:

⁷ Ալեքսանդր Սաֆարյան, «Գրիգոր Նարեկացու ու սուֆի բանաստեղծների ստեղծագործություններում ավանդական պատկերների «աղապատացման» մասին», *Լրաբեր հասարակական գիտությունների*, թ. 2 (1993), 103-113, Alexander

Ֆաթիր Բայբուրթի արձակի լուսաբանմանն են նվիրված պրոֆ. Ռուբեն Մելքոնյանի մի շարք աշխատություններ⁸: Թելֆիք

Safaryan, “Ziya Gökalp on National Education”, *Iran and the Caucasus*, Vol. 8.2 (2004), 219-229, Գուրգեն Մելիքյան, Ալեքսանդր Սաֆարյան, «Ակադեմիկոս Վլադիմիր Գորդլևսկին՝ հայագիտական հիմնահարցերի մասին», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. VII (2012), 48-165, Ալեքսանդր Սաֆարյան, «Զիյա Գյոքալփը՝ թուրք բանահյուսության և գրականության մասին», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 10 (2015), 150-174, Ալեքսանդր Սաֆարյան, «Թուրքական գյոքալփագիտության պատմությունից», *Լրաբեր հասարակական գիտությունների*, թիվ 2 (647) (2016), 86-93, Александр Сафарян, Жалгас Адилбаев, Наира Погосян, “Незабываемые страницы истории изучения и популяризации творческого наследия великого узбекского поэта и гуманиста Алишера Навои в Армении и в Казахстане, Творческое наследие Алишера Навои и современность”, *Сборник докладов международной научной конференции* (2018), 8-11. Александр Сафарян, “Из истории армяно-казахских культурных связей”, *Простор*, н. 2 (2020), 162-173. Alexander Safaryan, Gurgen Melikyan, Apology of Sufism in Divan by Yunus Emre, XXVI the International Congress of Assian and North African Studies, *Book of Abstracts of ICANAS* (2000), 60. Alexander Safaryan, Ruben Melkonyan, “Investigations of Prominent Turkmen Thinker – Sufi Nejmeddin Kubra in Armenia”, *Nejmeddin Kubra and Spiritual – Cultural World of Orient*, (2008), 184 -185, Александр Сафарян, Ани Саргсян, “Образ Махмуда Газнави в “Маснави и Маанави” Мевляны Джелаледина Руми”, *Туркменская литература эпохи Газнавидов и духовная культура мира. Тезисы международной научной конференции* (2013), 428-429, Alexander Safaryan, Lusine Sahakyan, “On “Adaptation” of Traditional Images in the Works of Eastern Christian and Islamic Poets”, *Abstracts of the World Philosophy Day Congress* (2010), 249.

⁸Ռուբեն Մելքոնյան, «Թուրք գրող Ֆաթիր Բայբուրթը», *Նոր-դար*, թիվ 4 (2004), 117-124, Ռուբեն Մելքոնյան, «Թուրք գրող Ֆաթիր Բայբուրթի «Գերանդին» վեպը», *Գարուն*, թիվ 12 (2004), 1-73, Ռուբեն Մելքոնյան, ««Գյուղական ինստիտուտները» և գրական կյանքը Թուրքիայում (1940-50-ական թթ.)», *Կանթեդ*, թիվ 1 (22) (2005), 139-144, Ռուբեն Մելքոնյան, «Հակաամերիկյան տրամադրությունների արտացոլումը թուրք գրող Ֆաթիր Բայբուրթի «Ամերիկյան վիրակալը» վեպում», *Մերձավոր Արևելք*, թիվ 2 (2005), 147-151, Ռուբեն Մելքոնյան, «Հայոց ցեղասպանությունը և թուրք գրողները», *Հայոց Մեծ Եղեռն-90*, (2005), 276-285, Ռուբեն Մելքոնյան, ««Գասթաբաթյանների» թեմատիկան թուրք գրող Ֆաթիր Բայբուրթի ստեղծագործություններում», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 6 (2006), 258-261, Ruben Melkonyan, “Çağdaş Türk Edebiyatında İslamlaşırılmış Ermeni Kadın İmajı”, *Toplumsal Tarih*, no. 197 (2010), 36-42, Ռուբեն Մելքոնյան, «Հայոց ցեղասպանության թեման թուրքական հետմոդերնիստական արձակում (Էլիֆ Շաֆակի «Հայրը և ապօրինի զավակը» վեպը)», *Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն*, № 1 138.2 (2012), 25-33, Ռուբեն Մելքոնյան, Նաիրա Պողոսյան, «Հայոց ցեղասպանության թեման ժամանակակից թուրք գրականության մեջ. Համառոտ ակնարկ», *Անցյալի ապագան: Գիտական հոդվածների ժողովածու*, (2015), 26-42,

Ֆիքրեթի պոեզիայի և «Սերվեթիի ֆյունտնի» դարաշրջանի գրականության հիմնահարցերն արծարծվել են Տիգրան Պետրոսյանի հրապարակումներում և 2010 թ. պաշտպանված թեկնածուական ատենախոսությունում⁹: Յաշար Քեմալի երկերին են նվիրված Սիրանույշ Գալշոյանի «Յաշար Քեմալի վիպական աշխարհը» թեկնածուական ատենախոսությունն ու թեմայի վերաբերյալ հոդվածաշարը¹⁰: Բաքիի «դիվանի» և օսմանյան պոետիկայի հիմնահարցերն են արծարծվում Անի Սարգսյանի հոդվածներում և թեկնածուական ատենախոսությունում¹¹: Էդգար

Ռուբեն Մելքոնյան, Անուշիկ Մարտիրոսյան, «Ադալեթ Աղաօղլուի ստեղծագործությունների ոճական և թեմատիկ առանձնահատկությունների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 9 (2015), 373-383, Ռուբեն Մելքոնյան, «Նազրմ Շիրմեթ. Հեղափոխականության և ազգայնամոլության քնարերգուն», *Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն*, № 1 (25) (2018), 24-41, Ռուբեն Մելքոնյան, Գևորգ Սահակյան, «Թյուրքական մոդեռնիստական արձակք. Ընդհանուր պատկերի ուրվագծման փորձ», *Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն*, № 2 (32) (2020), 53-60, Ռուբեն Մելքոնյան, «1940-1960-ական թվականների թյուրքական պոեզիայի հիմնական առանձնահատկությունները. հակասական «գրական մանիֆեստների» ժամանակաշրջանը», *Արևելագիտության հարցեր*, թիվ 18 (2021), 65-78:

⁹Տիգրան Պետրոսյան, ««Սերվեթ-ի ֆյունտն» հանդեսի գաղափարական և լեզվաոճական առանձնահատկությունների շուրջ», *Մերձավոր Արևելք*, հ. V (2008), 209-214, Տիգրան Պետրոսյան, «Թևֆիք Ֆիքրեթի «Հին պատմություն» պոեմի լեզվաոճական առանձնահատկությունների մասին», *Լրաբեր հասարակական գիտությունների*, (2009), 269-273, Տիգրան Պետրոսյան, «Թևֆիք Ֆիքրեթի պոեզիայի որոշ առանձնահատկությունների շուրջ («Մառախուղ» բանաստեղծությունը)», *Թյուրքագիտական և օսմանագիտական հետազոտություններ*, հ. VI (2009), 323-330, Տիգրան Պետրոսյան, «Երիտթուրքական հեղաշրջման արտացոլումը Թևֆիք Ֆիքրեթի ստեղծագործություններում», *Համատեքստ-29*, (2010), 189-195:

¹⁰Սիրանույշ Գալշոյան, «Յաշար Քեմալի ստեղծագործական որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *Թյուրքագիտական և Օսմանագիտական հետազոտություններ*, պրակ VII (2011), 307-314, Սիրանույշ Գալշոյան, «Դասակարգերի փոխհարաբերության խնդիրը Յաշար Քեմալի «Թիթեղը» վեպակում», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. VII (2012), 342-362, Սիրանույշ Գալշոյան, «Օսմանյան կայսրությունում թուրքմենական ցեղերի բռնի վերաբնակեցման անդրադարձը Յաշար Քեմալի «Հազարումի ցուլերի լեզենդը» վեպում», հ. XII (2016), 109-119:

¹¹Անի Սարգսյան, «16-րդ դարի թուրք բանաստեղծ Բաքիի դիվանի լեզվի որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *Իրան-նամէ*, հ. 42-53 (2010-2011), 90-93, Անի

Խաչատրյանի գիտական հրապարակումները նվիրված են Օրհան Բեմալի ստեղծագործությունների ուսումնասիրությանը¹²: Ժամանակակից թուրքական գրականության մեջ քաղաքական վեպերի թեմատիկ և տիպաբանական առանձնահատկությունների ուսումնասիրությանն են նվիրված Անուշիկ Մարտիրոսյանի գիտական աշխատանքները¹³: Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Օրհան Փամուքի ստեղծագործությունների առանձնահատկությունների ուսումնասիրությանն են նվիրված Գևորգ Սահակյանի թեկնածուական ատենախոսությունն ու գիտական հոդվածները¹⁴: Նաիրա Պողոսյանի գրականագիտական

Սարգսյան, «Բաքիի ստեղծագործությունների ուսումնասիրության պատմությունից», *Orientalia*, պրակ 12 (2011), 47-55, Անի Սարգսյան, «XVI դարի օսմանյան պոեզիայի որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. XVI (2012), 323-333, Անի Սարգսյան, Գուրգեն Մելիքյան, Ալեքսանդր Սաֆարյան, «Բաքիի Երևանի Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Հին ձեռագրերի ինստիտուտի Մատենադարանում պահվող № 321 ձեռագիրը», *Լրաբեր հասարակական գիտությունների*, թիվ 2-3 (634-635) (2012), 442-446, Անի Սարգսյան, «Բաքիի դիվանի թեմատիկ առանձնահատկությունների շուրջ», *Orientalia*, պրակ 14 (2013), 38-45:

¹²Էդգար Խաչատրյան, «Օրհան Բեմալ. Գրական դիմանկարի փորձ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 7 (2014), 1-5:

¹³Անուշիկ Մարտիրոսյան, «Քաղաքական վեպի ժանրի ձևավորումն ու զարգացումը թուրքական գրականության մեջ (XX դարի 50-70-ական թթ.)», *Գարուն*, թիվ 11-12 (2012), 20-24, Անուշիկ Մարտիրոսյան, «Թուրքական քաղաքական վեպի թեմատիկ առանձնահատկությունների շուրջ (1980-ական թվականներ)», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 7 (2012), 371-378, Անուշիկ Մարտիրոսյան, «Թուրք գրող Էրդալ Օզի «Վիրավոր ես» վեպը», *ԵՊՀ ՈւԳՀ գիտական հոդվածների ժողովածու* 1 (1) (2014), 83-87, Անուշիկ Մարտիրոսյան, Ռուբեն Մելքոնյան, «Պոստմոդեռնիստական «նորարական վեպը» որպես թուրքական քաղաքական վեպի ավանդույթների անկման ազդարար», *Էջմիածին*, Ե (2015), 89-97, Անուշիկ Մարտիրոսյան, ««Մարտի 12-ի վեպի» թեմատիկ և տիպաբանական առանձնահատկությունների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. XI (2016), 154-169:

¹⁴Գևորգ Սահակյան, «Հետմոդեռնիստական առանձնահատկությունների դրսևորումը Օրհան Փամուքի «Սև գիրքը» վեպում», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 8 (2013), 229-236, Գևորգ Սահակյան, «Թուրքական հետմոդեռնիստական արձակի ձևավորման հարցի շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 9 (2015), 377-388, Գևորգ Սահակյան, «Հակատագրապաշտության և առասպելների համադրումը Օրհան Փամուքի «Կարմիր Մազերով Կինը» (2016 թ.) վեպում», *Հայագիտության հարցեր*,

աշխատանքները և թեկնածուական ատենախոսությունը նվիրված են Գերմանիայի թուրքական համայնքի գրականության ձևավորմանը, XX դարի թուրք գրականության մեջ գասթարբայթերական թեմատիկայի արծարծմանն, ինչպես նաև ժամանակակից թուրք գրականության մեջ ոչ մուսուլմանների խնդիրների ներկայացմանը¹⁵։ Թյուրքագիտության ամբիոնի դասախոս Մարիամ Մելքոնյանի հոդվածաշարը նվիրված է օսմանյան շրջանի կին բանաստեղծների (և մասնավորապես Միհրի Հաթունի) գրական ժառանգությանը¹⁶։ Ժամանակակից

թիվ 1 (7) (2016), 105-116, Գևորգ Սահակյան, «Օրհան Փամուքի «Ջնդեթ բեյը և որդիները» վեպը որպես «նախապոստմոդեռնիզմի» օրինակ», *ԵՊՀ ՈւԳՀ գիտական հոդվածների ժողովածու* 2.5 (15) (2016), 36-40, Գևորգ Սահակյան, «Քաղաքական իսլամի խորհրդանշի պոստմոդեռնիստական արծարծումը Օրհան Փամուքի «Չյուն» վեպում», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 11 (2016), 185-192։

¹⁵Նաիրա Պողոսյան, «Թուրքական բանախոսությունը Եվրոպայում. «գերմանական թյուրքությունների» որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 8 (2013), 215-228, Նաիրա Պողոսյան, ««Գասթարբայթերական» թեմատիկայի ձևավորումը թուրք գրականության մեջ. Բեքիր Յըլդըզ», *Մերձավոր Արևելք*, հ. 9-10 (2014), 646-654, Նաիրա Պողոսյան, «Հայոց Ցեղասպանության թեման Գերմանիայի թուրք գրողների ստեղծագործություններում», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 9 (2015), 311-337, Наира Погосян, “Особенности становления литературы турецкой общины Германии (1960–1980-е годы)”, *Вестник МГУ, сер. 13. Востоковедение*, № 3 (2015), 57-64, Նաիրա Պողոսյան, «Հայկական հարցը գերմանաբնակ թուրք գրող Զաֆիր Շենոջաբի ստեղծագործություններում», *Հայագիտության հարցեր*, հ. (3) 6 (2015), 69-79, Наира Погосян, “Некоторые особенности использования немецкого языка в работах турецких писателей Германии”, *Лингвистика XXI века: традиции и новации*, (2016), 378-385, Наира Погосян, “Образ султана Абдул-Хамида II в турецком историческом романе середины XX в. (на примере романа Мехмеда Джемала Кунтая «Три Стамбула»)”, *XXX Международный конгресс по источниковедению и историографии стран Азии и Африки*, (2019), 387-388, Наира Погосян, “Проблема «неуслышанности женщин» в романе турецкой писательницы Серай Шахинер «Антабус»”, *Материалы международного конгресса по источниковедению и историографии стран Азии и Африки «Россия и Восток. к 100-летию политических и культурных связей новейшего»*, (2021), 207-209, Նաիրա Պողոսյան, ««Օտարի» կերպարը Այշե Քուլինի «Հրաժեշտ. մի առանձնատուն գերյալ քաղաքում (1918-1924)»», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 17 (2021), 59-69։

¹⁶Մարիամ Մելքոնյան, «Կին գրողները օսմանյան գրականության մեջ (XV-XVI դարեր)», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 8 (2014), 174-181, Մարիամ Մելքոնյան,

աղբրեջանական գրականության ուսումնասիրությանն են նվիրված Դիանա Կարապետյանի հոդվածները¹⁷:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների սրընթաց աճն ու համաշխարհային ինտեգրացիոն գործընթացներն առհասարակ հումանիտար ոլորտի և մասնավորապես գրականության ուսումնասիրության ու դասավանդման գործընթացում մեթոդական ճշգրտումների և նոր կոնֆիգուրացիաների վերաիմաստավորման հիմնահարցեր են ձևավորում: Թյուրքալեզու ժողովուրդների մշակույթի (գրականության) դասավանդումը հայալեզու լսարանի՝ հայ թյուրքագետների և օսմանագետների պատրաստման գործընթացի համար ունի անկյունաքարային նշանակություն, քանզի օրգանապես կապված է «թյուրք-մուսուլմանական» աշխարհի հանդեպ հայության ու Հայաստանի Հանրապետության «ադապտացիոն» և «աբսորբացիոն»

«15-16-րդ դարերի օսմանյան պոեզիայի թեմատիկ և ժանրային առանձնահատկությունների շուրջ», *Մերձավոր Արևելք. պատմություն, քաղաքականություն, մշակույթ*, հ. XI-XII (2017), 262-274, Մարիամ Մելքոնյան, «15-16-րդ դարերի օսմանյան կին գրողների պոեզիայում առկա սուֆիական պատկերների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 13 (2017), 348-361, Մարիամ Մելքոնյան, «15-16-րդ դարերի օսմանյան գրականության որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *ԵՊՀ ՈՒԳԸ գիտական հոդվածների ժողովածու*, թիվ 1.3 (26) (2018), 33-41, Մարիամ Մելքոնյան, «Բանաստեղծ-մեկենաս հարաբերությունների արտացոլումն օսմանյան դիվանի գրականության մեջ (15-16-րդ դարերի կին գրողների գրական գործունեության օրինակով)», *Մելս Մանթոյան 80. միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու*, (2018), 291-304, Մարիամ Մելքոնյան, «Գենդերային հակասությունների արտացոլումը Դիվանի գրականության մեջ. Նեջաթի և Սիհրի Հաթուն», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 16 (2019), 88-96, Մարիամ Մելքոնյան, «Կանանց կարգավիճակը Օսմանյան կայսրությունում կին գրողների կյանքի և գործունեության օրինակով (XV-XVI դարեր)», *Կինը Արևելքում*, (2021), 74-88:

¹⁷ Դիանա Կարապետյան, «Հերոսի կերպարի փոփոխությունը արդի աղբրեջանական արձակում (20-րդ դարի երկրորդ կես-21-րդ դարի սկիզբ)», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 7 (2014), 208-211, Դիանա Կարապետյան, «Աղբրեջանական ժամանակակից մանկական գրականության որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 11 (2016), 182-187:

համակարգերի ձևավորման, տարաբնույթ փորձագիտական մշակումների բյուրեղացման հրամայականին: Ակնհայտ է, որ հենց գրականությունն է հնարավորություն տալիս խորապես հասկանալ այդ ժողովուրդների զանգվածային գիտակցության կաղապարաձևերը, գերակա գաղափարախոսությունների և պատմական իրողությունների նրբերանգները, դրանց արտացոլման գեղարվեստական ձևերը և ազդեցությունն ինքնագիտակցության վրա: Միայն գրականության հիմնարար իմացությունն է վկայում մասնագետի՝ նաև լեզվի նրբերանգներին տիրապետելու, լեզվապատմամշակութային ենթաշերտերը ճիշտ ընկալելու ու մեկնաբանելու ունակության մասին: Հիշարժան են դազախ գրականության դասական Աբայի՝ տասնյակ լեզուներով թարգմանված բանաստեղծական «դեֆինիցիա» դարձած տողերը. «Պոեզիան է տիրում լեզվին... Միտքը՝ ոսկի, խոսքի արծաթ շրջանակում» (թրգմ.՝ Ալ. Սաֆարյանի):

Թուրքական գրականության դասավանդումն իր առանձնահատկություններն ունի. նախևառաջ այն նշանակում է սեղմ ժամկետներում բավականին մեծ ծավալի նյութի «ոչ մեխանիկական» յուրացում: Սա ենթադրում է դասընթացի խիստ համակարգված մատուցում՝ ձևավորելով հիմնարար գիտելիք, ունակություն՝ գեղարվեստական ստեղծագործությունը դիտարկել ոչ թե որպես առանձին հեղինակների գրական գործունեության արդյունք, այլ որոշակի հասարակական-քաղաքական, պատմական իրողությունների, տարբեր մտածելակերպի արտացոլում: Հետևաբար՝ թուրքական գրականությունը հայալեզու լսարանում դասավանդվում է իր ողջ բազմաֆունկցիոնալությամբ՝ պատմական որոշակի ժամանակաշրջանի արդյունք, ուրույն տեղեկատվության պահպանման և տարածման - հաղորդակցման ուրույն միջոց, ինչպես նաև անհատի կյանքին անդրադարձ հանդիսանալու տեսանկյուններից:

Այս դասընթացի արդյունավետ յուրացումը ենթադրում է գեղարվեստական երկերի՝ բնագրերի ընթերցանություն, ուսանողներին՝ տեքստի համակողմանի ընկալմանը (լեզվապատմամշակութային շերտերի վերհանմանը) նպաստող գիտելիքների և հմտությունների փոխանցում, գրականագիտական մետալեզվի՝ հասկացությունների ու մեթոդների միջոցով տեքստը վերլուծելու կարողություն, ինչպես նաև սեփական տեսակետն (գրավոր և բանավոր) արտահայտելու հնարավորության ընձեռում։ Ուսուցման հիմնական ձևերը դասախոսություններն են և գործնական աշխատանքները¹⁸։ Գրականության դասավանդման մեթոդիկայի մասնագետներն ավանդաբար շեշտում են, որ դասախոսությունը երեք հիմնական նպատակ է հետապնդում՝ ա) խնդրի շուրջ անհրաժեշտ տեսական գիտելիքների փոխանցում և թեմայի վերաբերյալ իմացության սահմանում, բ) գիտական մտածողության ձևավորում, գ) գեղագիտական ընկալման ու ճաշակի զարգացում¹⁹։ Այս առումով էլ չափազանց կարևորվում է դասախոսի դերը, քանի որ նա է ներկայացնում տեքստի պատմությունը, վերլուծում այն՝ ընդգծելով ժանրի տիպաբանական առանձնահատկություններն ու խնդիրները, ուսանողների մոտ ձևավորում գիտական մտածողություն, խնդրի լուծման ստեղծագործական մոտեցում և ի վերջո, աշխարհընկալում։ Այս նպատակին լավագույնս են ծառայում հատկապես դասընթացի շրջանակներում ներառված «միջանցիկ մշակութաբանական» այն թեմաներն ու այսպես կոչված «բարդ տեքստերի ընթերցումները»²⁰,

¹⁸Գրականության դասավանդման ժամանակակից մոտեցմամբ այս տեսական հիմքերը կոչվում են Transmission theories և Critical sociocultural theories: Մանրամասն տե՛ս Richard Beach et al., *Teaching Literature to Adolescents* (New York: Routledge Press, 2016), 290.

¹⁹Владимир Лаптух, “Научно-методические рекомендации М. М. Бахтина по вопросам преподавания литературоведческих дисциплин в вузе” (на основе архивных материалов), *Гуманитарные науки и образование*, т. 9, № 1 (2018), 78-79.

²⁰Այժմեական և/կամ վիճահարույց թեմաներով տեքստ-մարտահրավեր, որն ինքնին քննարկում է ենթադրում և ընթերցողին տպավորվածից դարձնում է

որոնք կապված են համամարդկային արժեհամակարգային խնդիրների հետ²¹: Հարկ է շեշտել, որ հայալեզու լսարանի համար այսպիսին են նախևառաջ թուրքական և ադրբեջանական գրականության մեջ հայկական թեմատիկայի (մասնավորապես՝ Հայոց ցեղասպանության հիմնահարցերի) արծարծումները: Ընդ որում՝ նման ստեղծագործությունները կարևորվում և դիտարկվում են ոչ այնքան գեղագիտության ու ձևի տեսանկյունից, այլ իրենց բարոյական ու հասարակական-քաղաքական հնչողությամբ: Ըստ հարցի տեսաբանների՝ վերոհիշյալ մոտեցումն հենքում հետևյալ երեք «սկզբունքային» ունակություններն են՝ ա) տեսողական/վիզուալ ընկալունակություն (seeing the text) - վիզուալիզացիա, իրազննականություն, բ) կերպարանավորված ընկալունակություն (being the text) - դրամատիզացիա, մարմնավորում և գ) հուզական ընկալունակություն (feeling the text) - յուրացում, ապրումակցություն²²: Այսինքն՝ այս ստեղծագործությունների «մատուցումը» միակուռ տրամաբանությամբ է կատարվում՝ առաջնային հուզական տպավորությունից անցում դեպի տեքստի խորքայնություն: Նկատենք, որ առաջին՝ վիզուալիզացիայի փուլում դասընթացի շրջանակներում, «Բարդ տեքստերը» (ցեղասպանության ականատես-վերապրողների հուշեր, ցեղասպանության ուղղակի կամ անուղղակի վերաբերող պատմություններ, եղեռնից փրկվածների երրորդ, չորրորդ սերունդների հոգեվիճակը

ներգրավված: Նման ստեղծագործություններն ուսանողին դրդում են ինքնուրույն հետազոտական աշխատանք կատարել և քննադատական մտածողություն են զարգացնում: Մանրամասն տե՛ս James S. Chisholm, Kathryn F. Whitmore, *Reading challenging texts. Layering literacies through the arts* (New York: Routledge Press, 2018), 8.

²¹ Оксана Филина, “Современные стратегии изучения литературы в условиях диаспоры”, *Современная методика преподавания литературы: стратегии развития XXIV Голубковские чтения: материалы междунар. науч.-практ. конф.*, (2016), 14-15.

²²Chisholm, Whitmore, *Reading challenging texts*, 5.

նկարագրող ստեղծագործություններ)²³ ներկայացնելիս համապատասխան լուսանկարների ու տեսահոլովակների կիրառումը դասավանդողի առջև յուրօրինակ հոգեբանական խնդիրներ է հարուցում, սակայն հարկ է արձանագրել, որ այն ուսանողական լսարանում անմիջական հուզական արձագանք է գտնում:

Նշենք, որ հայկական լսարանում թուրքական գրականության դասավանդողն անխուսափելիորեն բախվում է որոշակի սահմանափակումների ու բարդությունների՝ պայմանավորված պատմական իրողություններով և մատուցվող նյութի փիլիսոփայական ու մշակութային համատեքստով: Պատմական համատեքստը ներառում է գրական երկի ստեղծման հասարակական-տնտեսական, քաղաքական «միջավայր-համակարգը», հեղինակի կյանքի ու գրական գործունեությանն առնչվող փաստեր (կամ դրանց բացակայությունը), լեզվապատմամշակութային շերտերի հնարավորինս ճշգրիտ բացահայտումը և պատմական պարբերականացումը (նախախալամական, նախաօսմանյան, վաղ և դասական օսմանական, «Լալեի», Թանզիմաթի, «Մերվեթ-ի ֆյունունի», «Միլլի» դարաշրջանների գրական ստեղծագործությունների՝ թուրքական և արևմտաեվրոպական գրականագետների համար ավանդական բաժանումը և համապատասխան դեֆինիցիաները): Մասնավորապես՝ թուրքալեզու սուֆիական տեքստերի դասավանդողի համար հրամայական է ուսանողին գրական երկերի կոնցեպտուալ առանձնահատկությունների, տեսական հիմքերի, աշխարհիկ պատկերների միջոցով կրոնափիլիսոփայական գաղափարների գաղտնագրման

²³ Հատկանշական է, որ ուսանողներին ներկայացվում են նաև հայ ցեղասպանագետների առավել հիմնարար հրապարակումները: Մասնավորապես տե՛ս Վերժինե Սվազյան, *Հայոց ցեղասպանություն ականատես վերապրողների վկայություններ* (Երևան: ՀՀ ԳԱԱ հրատ., 2000):

ընկալման համար գիտելիք հաղորդելը: Որոշակի դժվարություններ են առաջանում նաև գրական երկը մշակութային համատեքստում ուսումնասիրելու առումով, քանի որ նախ անհրաժեշտ է ապահովել համապատասխան «մշակույթի» (նկատի ունենք մարդկային վարքի կադապարաձևերը, էթնիկ, կրոնական ու սոցիալական խմբերի սովորույթները, համոզմունքները, արժեքները) մասին իմացություն:

Հարկ է ընդգծել, որ ինչպես ամբողջ աշխարհում, այնպես էլ հայաստանյան բուհական համակարգում գրականությունն օտար լեզու սովորելու կամ իմացության մակարդակը բարձրացնելու լավագույն միջոցներից մեկն է: Այս պարագայում, սակայն, դասընթացի նպատակը պարզապես վավերական տեքստի պատմական ու գեղարվեստական հիմնապատկերի ուսուցումը չէ, տեքստը դառնում է լեզվի իմացությունը բարելավելու «գործիքակազմի» մաս²⁴: Նկատենք, որ գրականության դասընթացի մեջ լեզվի ուսուցման ինտեգրումը (կամ հակառակը) ստեղծում է ակտիվ-ուսանողակենտրոն միջավայր: Զուգակցված դասընթացի շրջանակներում ուսումնասիրվում են ինչպես ոչ բարդ ռեալիստական գրական երկեր, որոնք լեզվամշակութային տեղեկատվություն են հաղորդում (հեղինակի երկրի մասին տեղեկատվություն, գործողությունների կատարման վայր, սովորույթներ, ազգային ավանդույթներ) և կադապարաձևերի սերտման միջոցով (Case Study)²⁵ հաղորդակցման ունակություն, մենախոսություններ ու երկխոսություններ ձևավորելու հմտություն են զարգացնում, այնպես էլ բարդ քերականական կառույցներով,

²⁴ Graham Hall, ed., “Using literature in ELT”, in *The Routledge Handbook of English Language Teaching*, ed. Graham Hall, (New York: Routledge Press, 2016), 464.

²⁵ Այս մեթոդի մասին առավել մանրամասն տե՛ս Наталия Загрядская, “Художественная литература как основа Case Study в профессионально ориентированном обучении иностранному языку”, *Международный научный журнал Мир Науки, Культуры, Образования*, № 4 (95) (2022), 57-60.

սակավաձանոթ բառամթերքով հագեցած տեքստեր՝ միտված լեզվի իմացության մակարդակը բարձրացնելուն:

Վերոշարադրյալը թույլ է տալիս արձանագրել հայաստանյան բուհերում թուրքական գրականության դասավանդման հետևյալ մեթոդական մոտեցումները՝ 1. Լեզվահեն ռեդուկտիվ մեթոդ (ենթադրում է գրական տեքստի դեկոնստրուկցիա՝ ըստ լեզվաբանական առանձնահատկությունների, վերլուծություն՝ բառացի թարգմանության հենքի ու պատկերային համակարգի բացահայտման հենքի վրա): Այս մոտեցումը նպաստում է գրականության միջոցով լեզվի կերպերի յուրացմանը²⁶: 2. Մշակութահեն, երբ տեքստն ուսումնասիրվում է սոցիալական, պատմաքաղաքական և գրական համատեքստում: Հիմնականում ուշադրություն է դարձվում տեքստի մեկնությանը, որն, ըստ էության, դասավանդողի խնդիրն է: 3. Անհատական աճի մեթոդ, որն իր մեջ ամփոփում է վերոհիշյալ երկու մոտեցումները, քանի որ այն կենտրոնանում է լեզվի վրա՝ համատեքստի, տեքստային նշանակության կամ մեկնության շեշտադրմամբ: Այս մոտեցումը պահանջում է ուսանողների առավել ակտիվ մասնակցություն, սեփական կարծիքի ու զգացմունքների արտահայտում, ինչպես նաև զուգահեռների անցկացում անձնական ու գրական հերոսների կյանքի և իրադարձությունների միջև: 4. Համալիր մոտեցում, երբ գեղարվեստական (և ոչ գեղարվեստական) տեքստերը ոճաբանական վերլուծության են ենթարկվում (բովանդակության ու ձևի տեսանկյունից), որպեսզի ցույց տրվեն դրանց իմաստը և «ենթադրյալ իմաստը» (ենթիմաստները)²⁷: Այս մեթոդը նպաստում է

²⁶ Ronald Carter, Michael N. Long, *Teaching literature* (New York: Longman Press, 1991), Gillian Lazar, *Literature and language teaching: A guide for teachers and trainers* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993).

²⁷ Hoda Divsar, Abdorreza Tahriri, “Investigating the Effectiveness of an Integrated Approach to Teaching Literature in an EFL Context”, *Pan-Pacific Association of Applied Linguistics*, 13(2) (2009), 108.

ուսումնական գործընթացի ինտերակտիվությանը, գործնական ու հաղորդակցական բնույթին:

Ամփոփելով նշենք, որ հայ թյուրքագետների պատրաստման գործընթացում կարևորվում ենթուրքական գրականության դասավանդման մեթոդաբանական հիմքի ինտեգրատիվ «ռազմավարության» մշակումը՝ համապատասխան ենթահամակարգերի փոխազդեցության վերհանմամբ ու միջգիտակարգային գործիքակազմի օգտագործմամբ: Այս տեսանկյունից հայաստանյան թյուրքագետների պատրաստման գործընթացում կարևորվում է պրոֆ. Ռուբեն Մելքոնյանի «Թյուրքական գրականության պատմություն (XX դարի 20-ական թթ.-XXI դարի սկիզբ)» բուհական դասագիրքը²⁸, որտեղ քննվում են տվյալ ժամանակաշրջանում թուրք գրականության գերակա ուղղությունները, թեմատիկ նախապատվությունները, հասարակական-քաղաքական համայնապատկերը, առավել մեծ ճանաչում ստացած գրողների կենսագրականները, վերջիններիս գրական ստեղծագործական ուղու առանձնահատկությունները, տեղեկատվություն՝ առանձին ստեղծագործությունների մասին. ուշագրավ է այն փաստը, որ սույն դասագրքում վերջապես հաղթահարվել է այն «կոգնիտիվ դիսոնանսը», որը վերապրում էին տասնամյակներ շարունակ հայ արևելագետ ուսանողները՝ բախվելով նախկին «միութենական կենտրոնում» շարադրված դասագրքերում և ուսումնամեթոդական ձեռնարկներում առկա մի շարք՝ մեր ազգային ու կրոնական արժանապատվությանն անհարիր ձևակերպումներին: Ուստի՝ սելջուկյան, «դասական»-օսմանյան, «Լալեի», Սերվեթ-ի Ֆյունունի շրջանների գրականության հայերեն դասագրքերի ստեղծումը հույժ կարևորություն է ձեռք բերում:

²⁸ Ռուբեն Մելքոնյան, *Թյուրքական գրականության պատմություն (XX դարի 20-ական թթ.-XXI դարի սկիզբ)* (Երևան: ՎՄՎ-Պրինտ, 2017):

ON THE METHODOLOGICAL FEATURES OF TEACHING TURKISH LITERATURE IN ARMENIA

Alexander Safaryan²⁹

Anushik Martirosyan³⁰

Siranuysh Galshoyan³¹

The article discusses issues related to the methodology of teaching Turkish literature of different periods in Armenian universities, in particular the necessity of revealing ideological imperatives, the historical environment of production, cultural and linguistic nuances of works by the Turkish authors of different eras. The article emphasizes the importance of overcoming the “cliches” of the Soviet period in the analysis of Turkic-language Sufi literature, as well as, presents a brief outline of scientific and methodological publications of Armenian Turkologists and literary critics over the past thirty years: a remarkable achievement is the creation by Prof. R. Melkonyan of the “Textbook of Turkish Literature (the 20s of the XX century - the beginning of the XXI century)”. In addition, this article presents the problems of using classical samples of poetry and prose in the process of teaching the Turkish language and the history of the Turkic languages.

Keywords: Turkish Literature, methodology, teaching, interactivity, receptivity, challenging texts, communication, cognitive dissonance, imaginative literature

О МЕТОДИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЯХ ПРЕПОДАВАНИЯ ТУРЕЦКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В АРМЕНИИ

²⁹ Alexander Safarian is Full Professor, Head of the Chair of Turkic Studies of the Faculty of Oriental Studies at the Yerevan State University, E-mail: alexander-safarian@ysu.am, ORCID: 0009-0006-2250-4877

³⁰ Anushik Martirosyan is an Assistant Professor at the Chair of Turkic Studies of the Faculty of Oriental Studies at the Yerevan State University, E-mail: anushik.martirosyan@ysu.am, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7774-5223>

³¹ Siranuysh Galshoyan is an Assistant Professor at the Chair of Turkic Studies of the Faculty of Oriental Studies at the Yerevan State University, E-mail: siranuysh.galshoyan@ysu.am, ORCID: 0009-0003-9495-1471

Александр Сафарян³²Анушик Мартиросян³³Сирануиш Галшоян³⁴

В статье рассматриваются вопросы, связанные с методикой преподавания турецкой литературы разных периодов в армянских университетах, в частности необходимость раскрытия идеологических императивов, исторической среды создания, культурно-языковых нюансов произведений турецких авторов разных эпох. Акцентируется важность преодоления “клише” советского периода при анализе тюркоязычной суфийской литературы. Представлен краткий очерк научных и методических публикаций армянских тюркологов-литературоведов за последние тридцать лет: примечательное достижение-создание проф. Р. Мелконяном “Учебника турецкой литературы (20-ые гг. XX в. – начало XXI в.)”. Освещена проблематика использования классических образцов поэзии и прозы в процессе преподавания турецкого языка и истории тюркских языков.

Ключевые слова: турецкая литература, методология, преподавание, интерактивность, восприимчивость, сложные тексты, коммуникация, когнитивный диссонанс, художественная литература

³² Александр Сафарян - к.и.н., профессор, заведующий кафедрой тюркологии факультета востоковедения Ереванского государственного университета, Эл. почта: alexander-safarian@ysu.am, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2250-4877>

³³ Анушик Мартиросян - к.ф.н., ассистент Кафедры тюркологии факультета востоковедения Ереванского государственного университета, Эл. почта: anushik.martirosyan@ysu.am, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7774-5223>

³⁴ Сирануиш Галшоян - к.ф.н., ассистент Кафедры тюркологии факультета востоковедения Ереванского государственного университета, Эл. почта: siranuysh.galshoyan@ysu.am ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9495-1471>

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Beach, Richard, Deborah Appleman, Bob Fecho, Rob Simon. *Teaching Literature to Adolescents*. New York: Routledge Press, 2016.

Carter, Ronald, Michael N. Long. *Teaching literature*. New York: Longman Press, 1991.

Chisholm, James S., Kathryn F. Whitmore. *Reading challenging texts. Layering literacies through the arts*. New York: Routledge Press, 2018.

Divsar, Hoda, Abdorreza Tahriri. "Investigating the Effectiveness of an Integrated Approach to Teaching Literature in an EFL Context", *Pan-Pacific Association of Applied Linguistics*, 13(2) (2009): 105-116.

Hall, Graham. "Using literature in ELT", in *The Routledge Handbook of English Language Teaching*. ed. G. Hall. New York: Routledge Press, 2016.

Lazar, Gillian. *Literature and language teaching: A guide for teachers and trainers*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Melkonyan, Ruben. "Çağdaş Türk Edebiyatında İslamlaştırılmış Ermeni Kadın İmaji", *Toplumsal Tarih*, no. 197 (2010): 36-42.

Safaryan Alexander. "Ziya Gökalp on National Education", *Iran and the Caucasus*, Vol. 8.2 (2004), 219-229.

Safaryan Alexander, Gurgen Melikyan. Apology of Sufism in Divan by Yunus Emre, XXVI the International Congress of Assian and North African Studies, *Book of Abstracts of ICANAS* (2000), 60.

Safaryan, Alexander, Lusine Sahakyan. "On "Adaptation" of Traditional Images in the Works of Eastern Christian and Islamic Poets", *Abstracts of the World Philosophy Day Congress* (2010), 249.

Safaryan, Alexander, Ruben Melkonyan. "Investigations of Prominent Turkmen Thinker – Sufi Nejmeddin Kubra in Armenia", *Nejmeddin Kubra and Spiritual – Cultural World of Orient*, (2008), 184 -185.

Загрядская, Наталия. "Художественная литература как основа Case Study в профессионально ориентированном обучении иностранному языку", *Международный научный журнал Мир Науки, Культуры, Образования*, № 4 (95) (2022): 57-60.

Лаптунов, Владимир. “Научно-методические рекомендации М. М. Бахтина по вопросам преподавания литературоведческих дисциплин в вузе” (на основе архивных материалов), *Гуманитарные науки и образование*, т. 9, № 1 (2018): 75-81.

Литература Востока в новейшее время. Москва: Изд. Моск. ун-та, 1977.

Литература Востока в новое время. Москва: Изд. Моск. ун-та, 1975.

Литература Востока в средние века. Москва: Изд. Моск. ун-та, 1970.

Погосян, Наира. “Некоторые особенности использования немецкого языка в работах турецких писателей Германии”, *Лингвистика XXI века: традиции и новации*, (2016): 378-385.

Погосян, Наира. “Образ султана Абдул-Хаида II в турецком историческом романе середины XX в. (на примере романа Мехмеда Джамала Кунтая «Три Стамбула»”, *XXX Международный конгресс по источниковедению и историографии стран Азии и Африки*, (2019): 387-388.

Погосян, Наира. “Особенности становления литературы турецкой общины Германии (1960–1980-е годы)”, *Вестник МГУ, сер. 13. Востоковедение*, № 3 (2015), 57-64:

Погосян, Наира. “Проблема «неуслышанности женщин» в романе турецкой писательницы Серай Шахинер «Антабус», *Материалы международного конгресса по источниковедению и историографии стран Азии и Африки «Россия и Восток. к 100-летию политических и культурных связей новейшего»*, (2021): 207-209.

Сафарян Александр. “Из истории армяно-казахских культурных связей”, *Простор*, н. 2 (2020), 162-173.

Сафарян, Александр, Ани Саргсян. “Образ Махмуда Газнави в “Маснави и Маанами” Мевляны Джелаледина Руми”, *Туркменская литература эпохи Газнавидов и духовная культура мира. Тезисы международной научной конференции* (2013), 428-429.

Сафарян, Александр, Жалгас Адилбаев, Наира Погосян. “Незабываемые страницы истории изучения и популяризации творческого наследия великого узбекского поэта и гуманиста Алишера Навои в Армении и в Казахстане, Творческое наследие Алишера Навои и современность”, *Сборник докладов международной научной конференции* (2018), 8-11.

Сафарян, Александр, Жалгас Адилбаев. “Об армяно-казахских культурных связях и научном сотрудничестве между Арменией и Казахстаном”, *Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева*, №1 (2016), 113-118.

Симонян, Арам, Александр Сафарян. “Об армяно-туркменских культурных связях и научно-образовательном сотрудничестве между Арменией и Туркменистаном”, *Հայագիտության հարցեր*, թիվ 1(16) (2019), 226-235.

Симонян, Арам, Александр Сафарян. “Об изучении вопросов тюркской филологии в Армении”, *Актуальные вопросы отечественной и зарубежной иранистики* (2015), 244-249.

Филина, Оксана. “Современные стратегии изучения литературы в условиях диаспоры”, *Современная методика преподавания литературы: стратегии развития XXIV Голубковские чтения: материалы междунар. науч.-практ. конф.*, (2016): 12-22.

Գալշոյան, Սիրանույշ. «Յաշար Քեմալի ստեղծագործական որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *Թյուրքագիտական և Օսմանագիտական հետազոտություններ*, պրակ VII (2011), 307-314:

Գալշոյան, Սիրանույշ. «Դասակարգերի փոխհարաբերության խնդիրը Յաշար Քեմալի «Թիթեղը» վեպակում», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. VII (2012), 342-362:

Գալշոյան, Սիրանույշ. «Օսմանյան կայսրությունում թուրքմենական ցեղերի բռնի վերաբնակեցման անդրադարձը Յաշար Քեմալի «Հազարումի ցուլերի լեզենդը» վեպում», հ. XII (2016), 109-119:

Խաչատրյան, Էդգար. «Օրհան Քեմալ. Գրական դիմանկարի փորձ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 7 (2014), 1-5:

Կարապետյան, Դիանա. «Հերոսի կերպարի փոփոխությունը արդի ադրբեջանական արձակում (20-րդ դարի երկրորդ կես-21-րդ դարի սկիզբ)», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 7 (2014), 208-211:

Կարապետյան Դիանա. «Ադրբեջանական ժամանակակից մանկական գրականության որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 11 (2016), 182-187:

Մարտիրոսյան, Անուշիկ. «Թուրքական քաղաքական վեպի թեմատիկ առանձնահատկությունների շուրջ (1980-ական թվականներ)», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 7 (2012), 371-378:

Մարտիրոսյան, Անուշիկ. «Քաղաքական վեպի ժանրի ձևավորումն ու զարգացումը թուրքական գրականության մեջ (XX դարի 50-70-ական թթ.)», *Գարուն*, թիվ 11-12 (2012), 20-24:

Մարտիրոսյան, Անուշիկ. ««Մարտի 12-ի վեպի» թեմատիկ և տիպաբանական առանձնահատկությունների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. XI (2016), 154-169:

Մարտիրոսյան, Անուշիկ. «Թուրք գրող Էրդալ Օզի «Վիրավոր ես» վեպը», *ԵՊՀ ՈւԳԸ գիտական հոդվածների ժողովածու 1* (1) (2014), 83-87:

Մարտիրոսյան, Անուշիկ, Ռուբեն Մելքոնյան. «Պոստմոդեռնիստական «նորարական վեպը» որպես թուրքական քաղաքական վեպի ավանդույթների անկման ազդարար», *Էջմիածին*, Ե (2015), 89-97:

Մելիքյան, Գուրգեն, Ալեքսանդր Սաֆարյան. «Պրոֆեսոր Մ. Հ. Քոչարի կյանքի ու գիտամանկավարժական գործունեության մասին», *Արևելագիտական ժողովածու*, հ. 5 (2004), 3-7:

Մելիքյան, Գուրգեն, Ալեքսանդր Սաֆարյան. «Ակադեմիկոս Վլադիմիր Գորդլիսկին՝ հայագիտական հիմնահարցերի մասին», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. VII (2012), 48-165:

Մելքոնյան, Մարիամ. «Կին գրողները օսմանյան գրականության մեջ (XV-XVI դարեր)», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 8 (2014), 174-181:

Մելքոնյան Մարիամ. «15-16-րդ դարերի օսմանյան գրականության որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *ԵՊՀ ՈՒԳԸ գիտական հոդվածների ժողովածու*, թիվ 1.3 (26) (2018), 33-41:

Մելքոնյան, Մարիամ. «15-16-րդ դարերի օսմանյան կին գրողների պոեզիայում առկա սուֆիական պատկերների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 13 (2017), 348-361:

Մելքոնյան, Մարիամ. «15-16-րդ դարերի օսմանյան պոեզիայի թեմատիկ և ժանրային առանձնահատկությունների շուրջ», *Մերձավոր Արևելք. պատմություն, քաղաքականություն, մշակույթ*, հ. XI-XII (2017), 262-274:

Մելքոնյան, Մարիամ. «Բանաստեղծ-մեկենաս հարաբերությունների արտացոլումն օսմանյան դիվանի գրականության մեջ (15-16-րդ դարերի կին գրողների գրական գործունեության օրինակով)», *Մելս Սանթրյան 80. միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու*, (2018), 291-304:

Մելքոնյան, Մարիամ. «Գենդերային հակասությունների արտացոլումը Դիվանի գրականության մեջ. Նեջաթի և Միհրի Հաթուն», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 16 (2019), 88-96:

Մելքոնյան, Մարիամ. «Կանանց կարգավիճակը Օսմանյան կայսրությունում կին գրողների կյանքի և գործունեության օրինակով (XV-XVI դարեր)», *Կինը Արևելքում*, (2021), 74-88:

Մելքոնյան, Ռուբեն. «Թուրք գրող Ֆաթիր Բայքուրթը», *Նոր-դար*, թիվ 4 (2004), 117-124: Մելքոնյան, Ռուբեն, «Թուրք գրող Ֆաթիր Բայքուրթի «Գերանդին» վեպը», *Գարուն*, թիվ 12 (2004), 1-73:

Մելքոնյան, Ռուբեն. «Գյուղական ինստիտուտները» և գրական կյանքը Թուրքիայում (1940-50-ական թթ.)», *Կանթեղ*, թիվ 1 (22) (2005), 139-144:

Մելքոնյան, Ռուբեն. «Հակաամերիկյան տրամադրությունների արտացոլումը թուրք գրող Ֆաթիր Բայքուրթի «Ամերիկյան վիրակապը» վեպում», *Մերձավոր Արևելք*, թիվ 2 (2005), 147-151:

Մելքոնյան, Ռուբեն. «Հայոց ցեղասպանության թեման թուրքական հետմոդեռնիստական արձակում (Էլիֆ Շաֆակի «Հայրը և ապօրինի զավակը» վեպը)», *Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն*, № 1 138.2 (2012), 25-33:

Մելքոնյան, Ռուբեն. «Հայոց ցեղասպանությունը և թուրք գրողները», *Հայոց Մեծ Եղեռն-90*, (2005), 276-285:

Մելքոնյան, Ռուբեն. ««Գասթաբբայթերների» թեմատիկան թուրք գրող Ֆաթիր Բայքուրթի ստեղծագործություններում», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 6 (2006), 258-261:

Մելքոնյան, Ռուբեն, Անուշիկ Մարտիրոսյան. «Աղալեթ Աղաօղլուի ստեղծագործությունների ոճական և թեմատիկ առանձնահատկությունների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 9 (2015), 373-383:

Մելքոնյան, Ռուբեն, Նաիրա Պողոսյան. «Հայոց ցեղասպանության թեման ժամանակակից թուրք գրականության մեջ. Համառոտ ակնարկ», *Անցյալի ապագան: Գիտական հոդվածների ժողովածու*, (2015), 26-42:

Մելքոնյան, Ռուբեն. *Թուրքական գրականության պատմություն (XX դարի 20-ական թթ.-XXI դարի սկիզբ*. Երևան: ՎՄՎ-Պրինտ, 2017:

Մելքոնյան, Ռուբեն. «Նազրմ Հիքմեթ. Հեղափոխականության և ազգայնամոլության քնարերգուն», *Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն*», № 1 (25) (2018), 24-41:

Մելքոնյան, Ռուբեն, Գևորգ Սահակյան. «Թուրքական մոդերնիստական արձակը. Ընդհանուր պատկերի ուրվագծման փորձ», *Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն*», № 2 (32) (2020), 53-60:

Մելքոնյան, Ռուբեն. «1940-1960-ական թվականների թուրքական պոեզիայի հիմնական առանձնահատկությունները. հակասական «գրական մանիֆեստների» ժամանակաշրջանը», *Արևելագիտության հարցեր*, թիվ 18 (2021), 65-78:

Պետրոսյան, Տիգրան. ««Մերվեթ-ի ֆյունտուն» հանդեսի գաղափարական և լեզվաոճական առանձնահատկությունների շուրջ», *Մերձավոր Արևելք*, հ. V (2008), 209-214:

Պետրոսյան, Տիգրան. «Թևֆիք Ֆիքրեթի «Հին պատմություն» պոեմի լեզվաոճական առանձնահատկությունների մասին», *Լրաբեր հասարակական գիտությունների*, (2009), 269-273:

Պետրոսյան, Տիգրան. «Թևֆիք Ֆիքրեթի պոեզիայի որոշ առանձնահատկությունների շուրջ («Մառախուղ» բանաստեղծությունը)», *Թյուրքագիտական և օսմանագիտական հետազոտություններ*, հ. VI (2009), 323-330:

Պետրոսյան, Տիգրան. «Երիտթուրքական հեղաշրջման արտացոլումը Թևֆիք Ֆիքրեթի ստեղծագործություններում», *Համատեքստ-29*, (2010), 189-195:

Պողոսյան, Նաիրա. «Թուրքական բանահյուսությունը Եվրոպայում. «գերմանական թյուրքությունների» որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 8 (2013), 215-228:

Պողոսյան, Նաիրա. ««Գասթարբայթերական» թեմատիկայի ձևավորումը թուրք գրականության մեջ. Բեքիր Յըլդըզ», *Մերձավոր Արևելք*, հ. 9-10 (2014), 646-654:

Պողոսյան, Նաիրա. «Հայկական հարցը գերմանաբնակ թուրք գրող Զաֆիր Շենոջաքի ստեղծագործություններում», *Հայագիտության հարցեր*, հ. (3) 6 (2015), 69-79:

Պողոսյան, Նաիրա. «Հայոց Ցեղասպանության թեման Գերմանիայի թուրք գրողների ստեղծագործություններում», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 9 (2015), 311-337:

Պողոսյան, Նաիրա. ««Օտարի» կերպարը Այշե Բուլինի «Հրաժեշտ. մի առանձնատուն գերյալ քաղաքում (1918-1924)»», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 17 (2021), 59-69:

Սահակյան, Գևորգ. «Հետմոդեռնիստական առանձնահատկությունների դրսևորումը Օրհան Փամուքի «Սև գիրքը» վեպում», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 8 (2013), 229- 236:

Սահակյան, Գևորգ. «Թուրքական հետմոդեռնիստական արձակի ձևավորման հարցի շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 9 (2015), 377-388:

Սահակյան, Գևորգ. «Ճակատագրապաշտության և առասպելների համադրումը Օրհան Փամուքի «Կարմիր Մագերով Կինը» (2016 թ.) վեպում», *Հայագիտության հարցեր*, թիվ 1 (7) (2016), 105-116:

Սահակյան, Գևորգ. «Քաղաքական իսլամի խորհրդանշի պոստմոդեռնիստական արձարծումը Օրհան Փամուքի «Ձյուն» վեպում», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 11 (2016), 185-192:

Սահակյան, Գևորգ. «Օրհան Փամուքի «Ջնդեր Բեյը և որդիները» վեպը որպես «նախապոստմոդեռնիզմի» օրինակ», *ԵՊՀ ՈւԳՀ գիտական հոդվածների ժողովածու 2.5 (15) (2016)*, 36-40:

Սարգսյան, Անի. «16-րդ դարի թուրք բանաստեղծ Բաքիի դիվանի լեզվի որոշ առանձնահատկությունների շուրձ», *Իրան-նամե*, հ. 42-53 (2010-2011), 90-93:

Սարգսյան, Անի. «Բաքիի ստեղծագործությունների ուսումնասիրության պատմությունից», *Orientalia*, պրակ 12 (2011), 47-55:

Սարգսյան, Անի. «XVI դարի օսմանյան պոեզիայի որոշ առանձնահատկությունների շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. XVI (2012), 323-333:

Սարգսյան, Անի, Գուրգեն Մելիքյան, Ալեքսանդր Սաֆարյան. «Բաքիի Երևանի Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Հին ձեռագրերի իսնտիտուտի

Մատենադարանում պահվող № 321 ձեռագիրը», *Հրաբեր հասարակական գիտությունների*, թիվ 2-3 (634-635) (2012), 442-446:

Սարգսյան, Անի. «Բաթիի դիվանի թեմատիկ առանձնահատկությունների շուրջ», *Orientalia*, պրակ 14 (2013), 38-45:

Սաֆարյան Ալեքսանդր. «Գրիգոր Նարեկացու ու սուֆի բանաստեղծների ստեղծագործություններում ավանդական պատկերների «ադապտացման» մասին», *Հրաբեր հասարակական գիտությունների*, թ.2 (1993), 103-113:

Սաֆարյան, Ալեքսանդր. «Զիյա Գյոքալփի՝ թուրք բանահյուսության և գրականության մասին», *Արևելագիտության հարցեր*, հ. 10 (2015), 150-174:

Սաֆարյան, Ալեքսանդր. «Թուրքական գյոքալփագիտության պատմությունից», *Հրաբեր հասարակական գիտությունների*, թիվ 2 (647) (2016), 86-93:

Սաֆարյան, Ալեքսանդր, Լուսինե Սահակյան, Սիրանույշ Գալշոյան. «Թուրք գրականության պատմության դասընթացի» ծրագիր (ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի բակալավրիատի 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ կուրսերի համար) (Երևան, 2007):

Սվազյան, Վերժինե. *Հայոց ցեղասպանություն ականատես վերապրողների վկայություններ*, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ հրատ., 2000:

Քոչար, Մերի. «Թանգիմաթի շրջանի թուրք գրականության մի քանի հարցերի շուրջ», *Արևելագիտության հարցեր*, պրակ 1-2 (1983), 168-171: